

Літаратура

1. Балли Шарль. Французская стилистика. Пер. с фр. К.А. Долинина; вступ. ст. Р.А. Будагова; Под ред. Е.Г. Эткинда. 2-е изд., стер. М.: Эдиториал УРСС, 2001. 392 с.
2. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков / Пер. с англ. А.Д. Шмелева; под ред. Т.В. Булыгиной. М.: Языки русск.культуры, 1999. I–XII, 780 с.
3. Клименко А.П. Психолінгвістическіе набліоденія над семантической мікросистемой времени в восточнославянских языках // Тези доповідей української славістичної конференції 13–18 жовтня 1964 р. Чернівці, 1964.
4. Кравченко А.В. Когнитивная лингвистика и новая эпистемология (К вопросу об идеальном проекте языкознания) // Известия АН. Серия литературы и языка. 2001. Т. 60. № 5. С. 3–13.
5. Левченко Е. Внутрискруктурная организация фразеологических концептов // Актуальные проблемы исследования языка и речи / Матер. междунар. научн. конф. молодых ученых. (3–5 ноября 1998 г.). Ч. III. Минск, 1998. С. 140–144.
6. Леонтьев А.А. Язык, речь, речевая деятельность. М.: Просвещение, 1969.
7. Маслова В.А. Когнитивная лингвистика: Уч. пособ. Минск: ТетраСистемс, 2004. 256 с.
8. Фрумкина Р.М. Психолінгвістика: Учеб. для студ. вузов. М.: Изд. центр “Академия”, 2001. 320 с.

В.П. Андрыевіч

БЕЛАРУСКІЯ АЙКОНІМЫ, СУАДНОСНЫЯ З ПОЛЬСКІМІ ФОРМАМІ ЁЛАСНЫХ ІМЕНАЎ

Як вядома, этымалогія большасці беларускіх айконімаў узыходзіць да антрапанімічных утварэнняў. Гэта адметнасць населеных пунктаў мае свае сацыяльна-гістарычныя і эканамічныя падставы. Сутнасць іх, на думку шэрага навукоўцаў, заключаецца ў тым, што ў выніку падзелу патрыярхальнай сямейнай абшчыны ўзніклі хутары вялікіх і малых сем'яў, або так званыя патранімічныя гнёзды. Такі сямейна-родавы комплекс, як правіла, захоўваў гаспадарчае і грамадскае адзінства і меў агульную назву, у аснове якой – асабовае імя пачынальніка роду. Адантрапанімічнае ўтварэнне айконімаў асабліва прадуктыўным становіцца ў перыяд развіцця феадальных і капіталістычных адносін, калі масава ўзнікаюць новыя населеныя пункты, а назвы яны атрымліваюць ад імя іх заснавальніка ці ўласніка.

У выніку розных гістарычных прычын на Беларусі атрымалі пашырэнне і працяглы час даволі актыўна ўзаемадзейнічалі дзве іменалагічныя сістэмы: візантыйска-грэчаская і рымска-каталіцкая. Праваслаўныя прытрымліваліся візантыйска-грэчаскага іменаслоўя,

католікі арыентаваліся на рымска-каталіцкія імёны. У працэсе засваення традыцыйна-царкоўных формы антрапонімаў зведалі шэраг фанетыка-марфалагічных змен, у выніку якіх на аснове кананічных імёнаў абедзвюх канфесій узнікла шмат іх новых формаў, што былі выкарыстаны ў якасці айконімаўтваральных асноў. У нашым артыкуле мы разгледзім найменні населеных пунктаў, утвораныя ад уласных імёнаў, якія прыйшлі з лацінскай мовы праз польскую. На тэрыторыі Беларусі зафіксавана 116 адзначаных айконімаў, якія з'яўляюцца назвамі 231 населенага пункта.

Ад імя *Альбіна* (*Albina*) утвораны 3 айконімы (3 населеныя пункты): *Альбінова* (Брасл.), *Альбінаўшчына* (Брасл.), *Альбінск* (Акц.).

У аснове 3 айконімаў (3 населеныя пункты) імя *Вінцэнт* (*Wincenty*). Афіцыйную форму імя *Вінцэнт* мае найменне *Вінцантова* (Смарг.). Ад размоўна-бытавой формы *Вінцэсь* утвораны айконім *Вінцэсева* (Шум.). Эмацыянальна-ацэначную форму *Вінцук* мае асновай найменне *Вінцукі* (Воран.).

Імя *Барбара* (*Barbara*) стала ўтваральнай асновай 6 айконімаў (9 населеных пунктаў): *Барбарына* (Мёр.), *Барбароў* (Маз.), *Барбарова* (Бабр., Глуск., Мал., Пух.), *Барбарычы* (Гродз.), *Барбарышкі* (Брасл.), *Барбары* (Рэч.). Айконімы, суадносныя з імем *Барбара*, распаўсюджаны пераважна на поўдні краіны.

3 антрапонімам *Герасім* (*Narasym*) суадносяцца 5 айконімаў, якія з'яўляюцца назвамі 6 населеных пунктаў. Афіцыйная форма імя *Герасім* стала ўтваральнай асновай айконімаў *Герасімова* (Брасл.), *Герасімоўшчына* (Шкл.). Размоўна-бытавую форму *Гарасім* маюць у аснове найменні *Гарасімава* (Віц.), *Гарасімаўка* (Салігор., Шум.), *Гарасіменкі* (Глыб.). Поўная размоўная форма *Гарасім* склалася ў выніку пераходу [e]>[o] пры адаптацыі імені з наступным [o]>[a] ў ненаціскным становішчы, магчыма таксама пад уплывам польскай формы *Narasym*.

Даволі шматколькаснай з'яўляецца група айконімаў, суадносных з імем *Ян* (*Jan*). Намі занатавана 46 айконімаў (106 населеных пунктаў). Афіцыйная форма імя *Ян* стала ўтваральнай асновай 19 айконімаў (74 населеныя пункты): *Янава* (Астр., Бых., Гарад., Глыб.-2, Дзярж., Кругл., Мсц., Тал., Хоц.), *Яноўшчына* (Сен.), *Яноўка* (Асіп., Клім., Краснап., Пух., Рэч.), *Янавічы* (Віц., Дзярж., Докш., Кл.-2), *Янішкі* (Ашм., Валож.), *Янаполь* (Свісл., Сл.) і інш. Ад эмацыянальна-ацэначных формаў *Янка*, *Януш*, *Янча*, *Янук*, *Янчык*, *Яначка*, *Януйла*, *Янчук*, *Януля*, *Януць*, *Янушка*, утвораны найменні *Янкова* (Глыб.), *Янушаўка* (Мядз.), *Янчына* (Мёр.), *Янукі* (Докш.), *Янчыкава* (Пол.), *Яначкаў* (Б.-Каш.), *Януйлава*

(Гарад.), *Янчукі* (Паст.), *Янулі* (Брасл.), *Януцішкі* (Брасл.), *Янушка* (Смарг.) і інш. Арэал пашырэння назваў, суадносных з імем *Ян*, ахоплівае пераважна паўночна-заходнія раёны Беларусі. Неабходна адзначыць, што айконімаў, суадносных з імем *Ян* і яго варыянтамі, на тэрыторыі Беларусі зафіксавана больш, чым айконімаў, сфарміраваных на базе праваслаўнага імя *Іван*. Гэта з'ява супярэчыць агульнай карціне тапанімічнай карты Беларусі, дзе адзначаецца шырокае ўжыванне айконімаў, утвораных ад імёнаў праваслаўнага іменніка ці ад імёнаў, агульных для праваслаўнай і каталіцкай канфесіі. Магчыма, дадзены факт тлумачыцца папулярнасцю імя *Ян* сярод беларусаў, што пацвярджаецца шырокім выкарыстаннем антрапоніма і яго розных формаў у творах беларускай мастацкай літаратуры і фальклору.

Намі занатавана 13 айконімаў (37 населеных пунктаў), суадносных з імем *Iosif (Józef)*. У выніку фанетычнага асваення польская форма імя *Iosif (Józef)* выступае ў фанетычных варыянтах *Юзаф*, *Юзуф*, *Юзэф*, *Юзеф*: *Юзафова* (Астр.-2, Барыс., Валож., Верхнядзв., Глуск., Глыб., Круп., Смал., Уздз., Шарк.-3, Шч.), *Юзафін* (Бабр., Бар., Кір., Кліч.-2, Пін., Пруж., Стаўбц.), *Юзафоўка* (Гродз., Хоц.), *Юзафіны* (Драг., Дзятл.), *Пад'юзафін* (Кір.), *Юзафполе* (Ашм., Брасл.), *Юзафполле* (Мал., Тал.), *Юзафполь* (Свісл.), *Юзафін-Сутокі* (Стаўбц.), *Юзуфова* (Мін., Рас.), *Куль-Юзэфава* (Іўеў.), *Юзефполле* (Астр.). Ад эмацыянальна-ацэначнай формы *Юзя* ўтворана найменне *Юзінполь* (Дзятл.). Арэал пашырэння назваў, суадносных з імем *Iosif*, ахоплівае практычна ўсю тэрыторыю Беларусі. Найбольшая іх канцэнтрацыя адзначана ў паўночных, паўночна-заходніх, заходніх раёнах рэспублікі. Далей на паўднёвы ўсход ад лініі Пружаны – Баранавічы – Узда – Смалявічы – Крупкі – Орша – Горкі адзначаныя айконімы адсутнічаюць ці сустракаюцца спарадычна.

З імем *Kazimierz* (Kazimierz) суадносяцца 12 айконімаў (28 населеных пунктаў): *Казі'мірава* (Рас., Шум.), *Казімі'рава* (Асіп., Жлоб.-2, Іўеў., Кам., Мсц.), *Казімірова* (Брасл., Віц., Пол.-2, Уш.), *Казіміроў* (Карм.), *Казіміраўка* (Віц., Гродз., Ел., Лоеў., Маг., Маз.), *Казіміроўка* (Брасл., Кругл.), *Казіміршчына* (Глыб.), *Казімерцы* (Паст.), *Казіміраўская Буда* (Маз.), *Казіміраўская Слабодка* (Жлоб.), *Калонія Казіміраўка* (Гродз.). Арэал пашырэння айконімаў, суадносных з імем *Kazimierz*, ахоплівае паўночныя і паўднёва-заходнія раёны Беларусі.

Антрапонім *Крыстына* маюць у аснове 2 айконімы (4 населеныя пункты): *Крыстынова* (Мін., Шарк.), *Крыстаполле* (Пух., Раг.).

Намі адзначана 2 айконімы (2 населеныя пункты), суадносныя з польскай формай імя *Крыштоф* (Krzystof): *Крыштафова* (Дзярж.). Размоўна-бытавая форма *Крыштон* у аснове наймення *Крыштопаўшчына* (Круп.).

Імя *Ксаверый* (Ksawery) стала ўтваральнай асновай найменняў *Ксавяроў* (Бялін.), *Ксавярова* (Мін.).

У аснове 6 айконімаў (9 населеных пунктаў) імя *Лукаш* (Łukasz): *Лукашоўка* (Беш., Пух., Шарк.), *Лукашэўшчына* (Мёр., Паст.), *Лукашова* (Паст.), *Лукашына* (Дзярж.), *Лукашы* (Мін.), *Лукашэвічы* (Мядз.). Айконімы, суадносныя з імем *Лукаш*, адзначаны ў паўночна-заходніх раёнах Беларусі.

Адзінкавае ўтварэнне ад польскай формы імя *Тадэвуш* (Tadeusz): *Тадэвушава* (Докш.).

З імем *Томаш* (Tomasz) суадносяцца 3 айконімы (4 населеныя пункты): *Тамашоўка* (Брэсц.), *Тамашонкі* (Віц.-2), *Тамашэвічы* (Уздз.).

Польская форма імя *Франц* – *Францішак* (Franciszek) у аснове наймення *Францішкова* (Кар.).

Імя *Яцэк* (Jacek) у аснове 11 айконімаў, якія з’яўляюцца назвамі 16 населеных пунктаў. Афіцыйная форма імя *Яцэк* стала ўтваральнай асновай найменняў *Яцкова* (Ваўк.), *Яцкава* (Іўеў.), *Яцкаўшчына* (Брасл., Іўеў., Лях., Шарк.), *Яцкавічы* (Кам., Мядз.), *Яцкава-Пяскі* (Валож.), *Яцкава-Замосныя* (Валож.), *Яцкава-Карчомныя* (Валож.), *Яцкава-Млынавыя* (Валож.), *Новая Яцкаўшчына* (Чач.), *Старая Яцкаўшчына* (Чач.).

Такім чынам, усяго намі занатавана 116 айконімаў (231 населены пункт), суадносных з польскімі формамі ўласных імёнаў. Як сведчыць аналіз фактычнага матэрыялу, найбольшая колькасць найменняў утворана ад імёнаў *Ян* (Jan), *Іосіф* (Józef), *Казімір* (Kazimierz), і *Яцэк* (Jacek). Яны адпаведна складаюць 40 %, 11 %, 10 %, 9 % ад агульнай колькасці адзначаных найменняў. Характэрнай адзнакай гэтай групы айконімаў з’яўляецца больш частае выкарыстанне ўласных імёнаў у афіцыйнай форме (тыпу *Ян* > *Янава*, *Казімір* > *Казіміроўка*, *Яцэк* > *Яцкаўшчына*), чым у размоўна-бытавой і эмацыянальна-ацэначнай форме (тыпу *Крыштон* > *Крыштоф*, *Ян* > *Яначкаў*, *Януш* > *Янушка*), што адпаведна склала 60 % і 40 %.

Як сведчыць фактычны матэрыял, арэал пашырэння назваў населеных пунктаў, суадносных з польскімі формамі ўласных імёнаў, ахоплівае амаль усю тэрыторыю Беларусі, за выключэннем асобных раёнаў на поўдні рэспублікі. Найбольшая шчыльнасць назваў прыпадае на паўночна-заходнюю, заходнюю часткі Беларусі. Некалькі меншая канцэнтрацыя назваў адзначаецца ва ўсходніх і паўднёва-ўсходніх раёнах краіны.